

L á z á r E r v i n

T ü s k é s v a r a b i n

Állattörténetek

Öregapó madarai

Öregapót mi, gyerekek, nagyon szerettük, és szerették az állatok is. Nemcsak a lova meg a kutyája, a vadak is. Telente az őzek meg a nyulak bejártak az udvarába, s a kertjében annyi madár lakott, hogy tavasszal csak úgy zengett a környék a madárdaltól.

És micsoda meséket tudott Öregapó! Sohasem felejttem a szép nyári alkonyatok várakozó örömét, amikor Gyuszkóval és Jozsóval a tornácán ültünk, hallottuk, hogy zörömböl odabent, aztán lenge, földet alig érintő léptekkel kijött közénk, leült a gyalogszékére, és mesélni kezdett. Hej, de megnőttek akkor ott a fák! A házából is kastély lett egykettőre, mi meg erősek, okosak és bátrak lettünk. Hol vitézi vértzetben ültünk ott, hol meg foltos szegénylegénygúnyában, de királyi palástban is meg varázsköppönyegben.

Ijesztgetős meséket sohasem mondott. A pusztától, ahol laktunk, jó félóra járásra állt magányos háza, de a mese végeztével hazafelé menet, akármilyen sötét volt, sohase féltünk a kukoricatáblák, ligetek meg szittyós tocsogók között kanyargó úton. Az már igaz, hogy legtöbbször nem is gyalog mentünk, hanem varázsszőnyegen vagy táltos paripán.

Jozsó is nagyon szerette Öregapót. Ha megjött - mert ő városi gyerek volt, csak nyaranta jött le a pusztára -, első szavával Öregapót kérdezte. S már mentünk is hozzá.

- Jozsó, emlékszel-e Öregapó madaraira?

A rejtőzés nagymestere

Nagyon szép július volt akkor, tündöklő és királyi, a nap mintha egyszerre akarta volna ránk zúdítani öt nyár melegét. Alkonyatkor is jó langyos volt a levegő, terpeszkedtünk Öregapó tornácán, zsíros kenyeret ettünk, ő meg kérdezte, kell-e még. Válasz helyett Gyuszkó felkiáltott:

- Ott fut egy patkány!

Meresztgettük a szemünket a félhomályban, de a virágágyások és a bokrok egybefolyó foltjai között nem láttunk semmi mozgást.

- Nagyon gyorsan futott - mondta Gyuszkó.

Öregapó felemelte az ujját.

- Figyeljünk csak!

Jó darabig nem láttunk semmit, aztán hirtelen egy árny száguldott végig a bokrok alján. De valahogy furcsán, nagyon kecsesen, mintha a lába sem érné a földet.

- Inkább menyét - mondtam -, nagyon gyorsan fut.

- És mit szólnátok ahhoz - mondta csendesen Öregapó -, ha azt mondanám: madár.

- Mesebeli madár - mondta Jozsó, mert mesére számított.

- Nem mesebeli - rázta a fejét Öregapó -, igazi.
 - Mi aztán minden madarat ismerünk - mondta Gyuszkó, és rám pillantott -, ilyenkor este csak a bagoly jár, az meg imbolyogva röpül.
 - Még hogy minden madarat ismertek! - nevetett Öregapó.
 - Lám, azt se ismeritek; amelyik itt röpköd.
 - Ha ugyan madár - mormogott Gyuszkó.
 Még kétszer vagy háromszor láttuk. Szép csendeskén surrant a bokrok között, mint egy gyors lábú kis ragadozó. De negyedszerre, amikor megláttuk, Öregapó tapsolt egyet, s az árny hirtelen felívelt a levegőbe.
 Hát ez tényleg madár. Bagoly nem lehet, mert a bagoly nem repül ilyen ügyesen, s a föld felett se surrangat.
 - Na látjátok - mondta Öregapó -, ez volt a lappantyú. Hallottatok már róla?
 Ráztuk a fejünket.
 - Hívják bagolyfecske nék meg kecskefejő nék is - folytatta Öregapó. - Mert nagyobb ugyan, de hasonlít a fecskére, láttátok, éppen úgy surrangatott a föld felett, ahogy a fecskék is szoktak. Kecskéfejő nék meg azért hívják, mert esténként szeret a nyáj körül röpködni, s a pásztorok azt hitték, hogy kiszopja az állatokból a tejet.
 - És igaz? - kérdezte Jozsó.
 - Dehogyan igaz! Azért gondolták, mert kicsi csőre van és igen nagy szájnnyílása, de rovarokon, bogarakon kívül egyebet nem eszik. Azért is röpköd a nyáj körül, mert a bogarak is oda gyűlnek.
 - S nappal? Nappal hol tanyázik?
 - Fészket nem épít - mondta Öregapó -, az erdőben a földre rakja a tojásait. De igen nehéz észrevenni, mert éppen olyan színe van, mint az avarnak. Egyébként meg faágakon szokott aludni, de ravaszul ám! Mert a legtöbb madár keresztben ül az ágon. A lappantyú nem. Hosszában lapul az ágra. Lehet, hogy ti is láttátok már nem egyet, csak azt hittétek róla, hogy a faág göcsörtje.
 - Nahát, ezt nem gondoltam volna - csodálkozott Gyuszkó -, én úgy tudtam, hogy ilyenkor csak a bagoly...
 - Na, ide figyelj, te nagy madárszakértő - vágott közbe Öregapó -, és baglyot hányfélet ismersz?
 - Hát kettőt. Kuvikot meg fülesbaglyot.
 - Úgy? És láttad-e már valamelyiket?
 - Hogy én? - húzta ki magát Gyuszkó. - Kuvikot már fogtunk is. Igaz-e? - És büszkén rám pillantott.
 - Kuvikot? - kérdezte Öregapó, s a hangjából rosszállást éreztem. Megszólaltam hát gyorsan, hátha megfélekedezik erről a kuvikügyről:
 - Meg van gyöngybagoly is.
 De bizony hiába mondtam, mert Öregapót érdekelte ez a kuvikfogás. Kénytelen-kelletlen elmondtuk neki.

Ki mondta, hogy halálmadár?

Kijárt a pusztára az állatorvos egy zötyögős, öreg autóval, ő mondta egyszer, ha szerzünk neki egy élő baglyot, ad tíz forintot. Tíz forint! Annyi pénz egy rakáson! Több se kellett nekünk, még aznap végigjártuk az összes gazdasági épületet. A lóistálló padlásán - térdig jártunk a szénában - egyszer csak Gyuszkó megmerevedett. „Oda nézz!” - suttozta. S már láttam is, a szarufán ott gubbasztott négy madár. De észrevettek ám ők is minket, kihúzták magukat, mindegyik, mint egy huszárcapitány, s nyolc sárga szem meredt ránk. Kifaroltunk a szénából, hogy el ne riasszuk őket. „Három félröpös meg egy anya” - mondta odakint Gyuszkó. Félröpösnek hívtuk a repülni még nem nagyon tudó, fiatal madarakat. Azokat elég könnyű megfogni. Ha szerencsénk van, pár napig még nem repülnek ki; és akkor tíz forint üti a markunkat.

Nem is vártuk meg az állatorvos érkezését. Már előtte való nap fönt voltunk a padlásán. Ott volt mind a négy kuvik. Galamb nagyságú, de más formájú, zömök madarak. Most is, ahogy

meghallottak bennünket, kihúzták magukat. Szinte fenyegető volt a tartásuk. Na de ki ijed meg nappal egy kuviktól? Egy ugrás feljűk, az anyamadár, huss, kirepűlt a tetőbe épített szénahányón, emezek meg hárman suta, rövid kis röppenéssel bele a szénába. Gyuszkó már vetődött is, és mondta: „Megvan!”

Hát így közletről nagyon szájalomra méltó jószág volt ez a kiskuvik, ahogy tekergette a nyakát. De mi tagadás, volt benne valami méltóságteljes is, volt az arcán valami emberi, még a szapora pislogása is olyan volt, mintha ember pislogna ránk. Nagyon megsajnáltam, de Gyuszkónak nem mertem bevallani. Megláttuk odakint az anyamadarat is. A kerek kút tetejére űlt. Vesztére. Nem mintha mi ártottunk volna neki. Dehogysis. De negyedórába sem telt, s egy egész madársereg csapongott, csivített körülötte. Olyan merészen csapkodtak feléje, mintha szét akarnák tépni. A kuvik aztán csak elunta és elröppent, a madarak meg utána, csak úgy surrogott a sok szárny „Úgy kell a ronda halálmadárnak” - mondta Gyuszkó. Most is azt emlegette Öregapónak, hogy nem kár a kuvikért, mert halálmadár. Öregapó csak csóválta a fejét.

- Semmilyen baglyot nem szabad bántani - mondta -, a kuvikot meg különösen nem. A baglyok a leghasznosabb madarak közül valók. El sem hiszitek, mennyi egeret és más kártevőt pusztítanak.

Hát azt a számárságot, hogy halálmadár, azt meg honnan veszed? - kérdezte Gyuszkót.

- Mert amelyik ház körül megszólal, ott nemsokára meghal valaki, és igaz is, amikor a Vica néni már nagyon beteg volt, minden éjjel ott szűlt a kuvik az ablakával szemben. Mondta is mindenki, kár az orvosságért, ha egyszer ott a kuvik, úgyis meghal. Meg is halt.

- Szóval ahányszor kuvikszót hallottál, nemsokára meghalt valaki - mosolygott Öregapó.

- Hát azt nem mondhatnám.

- És te mit gondolsz? - nézett rám.

- Nekem azt mondta édesapám - feleltem -, hogy a kuvik azért kiáltozott a Vica néni ablakánál, mert szereti a fényt. S mivelhogy a betegnél késő éjjel is égett a lámpa, odacsalogatta a fényes ablak.

- Na látod! És édesapád azt nem mondta, hogy nem szabad a kuvikot bántani?

- De, de igen ... - vallottam be csendesen. - Meg Sándor bátyám is mondta. Onnan tudom a gyöngybaglyot.

- Honnan?

- Sándor bátyámtól. Bent lakik a faluban, és tavaly ősszel bent voltam nála pár napig. Volt a kertjében egy nagy, kiszáradt, odvas körtefa. Nem élt már vagy három éve, de Sándor bátyám sajnálta kivágni, mert valamiért nagyon szerette azt a fát. De akkor elhatározta, hogy mégis kivágja, ne csúfoskodjon szegény ott a kertben. Aztán az első fejszecsapások után megállt és hallgatózott. „Nofene” - mondta, és indult is befelé. „Már abba is hagyta?” - kérdezte tőle a felesége, ő megmondta, hogy nem lehet kivágni a fát, mert lakói vannak. „Milyen lakói?” „Gyöngybaglyok” - mondta Sándor bátyám. „Akkor ez azt jelenti, hogy sohasem vágod ki a fát?” „Dehogynem, már holnap.” „És a baglyaid?” „Hazaköltöznek - mosolygott Sándor bátyám, és hozzám fordult: - Na, öcsém, akarsz-e lőni a vadászpuskámmal?”

Már hogyne akartam volna!

„Na, akkor fölmégy a templomtoronyba, és kinyitod az egyik zsalut” - mondta. Mert ezek a gyöngybaglyok ott laktak a toronyban, csak az előtte való héten újrafestették a zsalukat, és csukva hagyták. Szegény baglyok meg nem tudtak bemenni. Mi tagadás, féltem egy kicsit a toronyban, de a délre néző zsalut kinyitottam. Másnap nem is voltak a gyöngybaglyok az odvas körtefán. Én meg szépen felóvakodtam újra a toronyba, gondoltam, megnézem őket.

Nahát, olyan furcsa szerzeteket azóta se láttam!

- Mi van rajtuk furcsa? - kérdezte Jozsó.

- Szív alakú volt az arcuk - mondtam -, és ezeknek is volt valami emberi a tekintetükben. S amikor megláttak, fintorogni kezdtek. De igazán mondom, fintorogtak.

- És a vadászpuska? - kérdezte irigykedve Jozsó. - Lőttél?

- De az ám - mondtam -, és célba is találtam. - Ami igaz is, mert nem céloztam semmire.

- Na, célba is találhatsz mindig - mondta Öregapó -, csak az a fontos, hogy mindig tudd, mire fogod a fegyvered. Bagolyra például sose fogd. Különben azért találtad olyan emberinek az ábrázatukat, mert a baglyok szeme előrenéz, és a fölső szemhéjukkal pislognak. A tekintetük

meg azért olyan merev, mert [15](#)a szemgolyójukat nem tudják mozgatni. Ha oldalra akarnak nézni, fordítani kell a fejüket is.

- És milyen bagoly van még? - kérdezte Gyuszkó.

- Tavasszal, amikor itt voltatok, itt, a ház tetején szólt egy. Emlékeztek? Valahogy így: hu-hu, huhuhu, khrüitt.

- Még láttuk is - mondtam -, ott ült a kémény mellett.

- Na, hát az macskabagoly volt - mondta Öregapó. - De rajta kívül láthattatok már erdei fülesbaglyot meg réti fülesbaglyot is. Ezeknek egy tollpamacs van a fülüknél, és a szabadban fészkelnek. Nem szeretik az ember közelségét annyira, mint a kuvik meg a gyöngybagoly. Mind egyformán hasznos madár, védelmezni kell őket. Sajnos, azt hiszem, uhut nem láttatok. Már nagyon kevés van belőlük. Európában az uhu a legnagyobb bagoly, akkora, mint egy lúd. Ötven éve erre is fészkel egy uhupár.

- Én már láttam uhut - mondta Jozsó. - Egy erdésznél. Ki szokta ültetni a tisztáson egy T alakú fára.

- Úgy van, úgy - mondta Öregapó. - Így vadásznak a káros ragadozó madarakra. Mert a ragadozó madarak gyűlölik az uhut, és rácsapnak, ha észreveszik. A vadász meg könnyen lelövöldözheti őket. Hogy miért ez a nagy gyűlölet, azt senki se tudja. De hiszen annyi mindent nem tudunk még a madarokról... Ha akarjátok, holnap sétálunk egyet. Nézelődünk. Hogyne akartunk volna!

Karóba húzott bogarak

Másnap együtt keltünk a nappal. Azt mondta Öregapó, minél korábban menjünk.

Persze a fecskéket nem tudtuk megelőzni. Már nagyban sűrögték-forogtak, mire talákoztunk a kútnál.

- Na és ezt a madarat ismered-e? - kérdezte Gyuszkó Jozsótól, hogy lássa a városi fiú, Öregapó nélkül is boldogulunk mi a madarakkal.

- Ezt? Ki ne ismerné? - nevetett Jozsó. - Fecske.

- De milyen fecske?

- Azt hiszed, nem tudom? Az a fehér begyű, fehér torkú a molnárfecske, amelyiknek pedig a torka meg a homloka gesztenyevörös, az a füstifecske.

- A fészküket is megismernéd?

- A fészküek egyforma, mit ismernék meg rajta?

- Haha, még hogy egyforma! - Nagyon boldogok voltunk, hogy Jozsót kioktathatjuk valamire. Mert bizony a füsti- meg a molnárfecskének nem egyforma a fészke, igaz, hogy mind a kettő sárból építi, de nem egyformára ám! El is cipeltük Jozsót a disznóhizlaldáéhoz, annak az eresze alatt volt egy rakáson vagy harminc molnárfecskefészke. Szorosan az ereszhez tapasztották majdnem gömb alakú fészkeiket, mindegyiken éppen csak egy kis lyuk maradt a ki-be járáshoz. Füstifecskefészket meg a csiraistállóban mutattunk Jozsónak (csiraistállónak a növendék marhák istállóját nevezték, a dunántúli pusztákon máig is így hívják). A füstifecske szívesen fészkel az épületek belsejében, félgömb alakú fészket épít.

- Na, de azért a fecskéket megismertem - mondta Jozsó.

- Van még egy harmadik fajta fecske is - mondta tudós képpel Gyuszkó. - Az meg partba vajt lyukakban fészkel.

- Hiszi a piszi! - mondta Jozsó.

[18](#) [19](#) [20](#)

Ezzel el is indultunk Öregapó háza felé. S azon nyomban meg is feledkeztünk a fecskékről, mert észrevettünk egy kíváncsi madarat. Azazhogy elsőnek ő vett észre minket. Egy fa tetején ült, s amikor elhaladtunk alatta, ellendült az ágról, elénk repült, megint egy ághegyre ült, szemmel láthatóan bennünket figyelt. Egy, a verébnél alig valamicskével nagyobb, messziről fekete-fehérbe öltözöttnek látszó madár volt. Persze, ha közelebből megnézi az ember; látja, hogy a feje teteje meg a háta kékesszürke, és a hasa meg a begye fehérjében van egy kis rózsaszín is.

- Szőriszarka - mondja Gyuszkó -, kíváncsi vagyok, meddig kísérget bennünket.

Majd Öregapó házáig jött velünk, ott aztán nekifordult a mezőnek, és elrepült visszafelé. Nagy zsvajogva tolongtunk be Öregapó konyhájába.

- Jozsó nem hiszi el, hogy van partifecske.

- Egy szőriszarka idáig kísért bennünket.

- Jó, jó, csak ne egyszerre beszéljete - mondta Öregapó, s már vette is a botját. - Indulhatunk. Jozsónak meg majd megmutatjuk a partifecskét. S azt is megtanulhatjátok, hogy a szőriszarkának kis őrgébics a hivatalos neve. Azért hívják őrgébicsnek, mert a fák hegyén szokott üldögélni, onnan tartja szemmel a birodalmát.

Egyfelől, hogy más szőriszarkáktól megvédje a területét, másfelől meg az eleségét, a bogarakat, szöcskéket is onnan figyelheti legjobban.

- Csak bogarakat eszik? - kérdeztem.

- Hát ha nagyon megszorul, elrabol egy-egy madárfiókát is - mondta Öregapó -, ezért a kertekben nem is igen tűrik, de különben hasznos madár, mert fő tápláléka a rovar.

- És akkor télen miből él? - kérdezte Gyuszkó.

- Télen? Télen a kis őrgébics melegebb vidékre költözik.

- Pedig én a múlt télen láttam szőriszarkát - mondta Gyuszkó.

- Hát láthattál egy ilyesféle madarat - mondta Öregapó -, csak az nagy őrgébics volt. Nagyobb a kis őrgébicsnél, a homloka nem fekete. Magyarországra csak télen látogat el. Őkelme aztán igazán nagy rabló. Egerekkel meg kisebb madarakkal táplálkozik. De védelem illeti őt is, mert kipusztulóban van.

Ballagtunk a folyó felé, a bokrokkal, fákkal szegélyezett úton. Egy kökénybokornál Öregapó megállt, odamutatott.

- Nézzétek csak meg azt a bokrot! Találtok-e rajta valami furcsát?

Körüljártuk kétszer is, egyszer csak Jozsó felkiáltott:

- Itt bogarak vannak felnyársalva! És tényleg, a kökénybokor tövisein öt vagy hat, karóba húzott bogarat láttunk.

- Ez meg a tövisszűrő gébics műve - mondta Öregapó.

- Valamivel kisebb, mint a kis őrgébics, és kevesebb rajta a fekete szín. A feje teteje kékesszürke, a háta meg gesztenyevörös. Elég gyakori madár errefelé, biztosan az utunkba akad egy-kettő.